

Velen van jullie zullen zich misschien meesmuilend afvragen: Waarom zo'n moeilijke titel? Gewichtigdoenerij? Welnee, alleen een poging om de aandacht te vestigen op een heel klein nachtvlindertje dat wellicht overal voorkomt, maar slechts weinig is waargenomen en niet eens een officiële Nederlandse naam heeft.

Cataclysta lemnata, of het ontstaan van een nieuwe hobby

Mijn vrouw en ik hebben een grote tuin (4400 vierkante meter) in Oostkapelle (Zeeland). Deze tuin hebben wij vanaf oktober 1978 af aangelegd en wel zoveel mogelijk op een ecologische wijze: zo weinig mogelijk spuiten met giftige en/of niet afbreekbare stoffen, zoveel mogelijk het afval laten composteren en natuurlijke meststoffen gebruiken. Snoeihout ligt op grote stapels te vergaan of is aan de zuid- en westrand ingevlochten tussen struiken en bomen om als windbeschutting te dienen. In principe bestaat de tuin voor een derde deel uit gazon, een derde deel moestuin en een derde deel bomen, struiken en boomgaard. In wat wij moestuin noemen is echter langzamerhand meer een wilde bloementuin ontstaan, waar tussen af en toe wat groente groeit. Het gevolg hiervan is dat de tuin 's zomers veel vlinders, zweefvliegen en andere insecten herbergt.

MENGLICHTLAMP EN SKINNERVAL

Een paar jaar geleden zijn we de vlinders en libellen gaan tellen in de tuin voor een monitoring-project en dat resulteerde uiteindelijk in het zelf nachtvlinders gaan vangen met licht. Ik heb een lamp in elkaar gezet voor het vangen van vlinders op een laken, gemaakt van een oude prullenbak. Op de bodem van de prullenbak zit een stenen lampfitting met daarin een speciale 160W menglichtlamp (ML), die op het laken wordt gericht. Aan de voorkant zit gaas omdat anders te veel vlinders verbranden.

Verder heb ik een Skinner-val gemaakt, waarin vlinders die op licht afkomen levend vastgehouden worden. De Skinner-val bestaat uit een vierkante houten kist,

waarin schuin twee zilver geschilderde plexiglas platen rusten op twee klosjes in het midden. Daartussen blijft dan een nauwe spleet over. In de kast is een trafo gemonteerd die nodig is voor de speciale hogedruk kwikdamplamp (HPL) van 125 W, die op een stellage boven de spleet wordt gezet. Beide lampen stralen nogal wat kort-golvig UV-licht uit. De meeste vlinders gaan door de spleet en kunnen niet terug en rusten dan in het donker van de val onder eierdozen.

MACROFOTO'S

Daarna heb ik de benodigde, voornamelijk Engelstalige boeken gekocht, me georiënteerd op Internet en vangen maar. De vlinders op het laken worden alle gevangen in doorzichtige plastic potjes, daarna minimaal twee keer met een digitale camera op stand supermacro gefotografeerd en vervolgens van de lamp in het donker weer losgelaten (om de kans op meerdere keren hetzelfde exemplaar te vangen te minimaliseren). De vlinders uit de val (en omgeving, want daar zitten ook versuifte exemplaren) worden de volgende dag gefotografeerd en in de schaduw bewaard in een met halve eierdozen gestoffeerde kartonnen doos. Pas 's avonds worden ze losgelaten, anders hebben de vogels een feestmaal. Exemplaren opprikken doen we niet. De foto's moeten voldoende bewijsmateriaal en/of determinatiemateriaal opleveren.

Op de avond van 10 augustus vorig jaar hebben we het laken ongeveer halverwege de tuin neergezet, in de buurt van de vijver. Ook twee andere KNNV-ers kwamen kijken en helpen, we vingen vijfendertig soorten (59 exemplaren). 's Ochtends vroeg moest

Boven: het mannetje van het Kroosvlindertje *Cataclysta lemnata*.

Onder: het vrouwtje van het Kroosvlindertje
Catabactra lemnata.
FOTO'S: JO CLARIJS

De Skinnerval bestaat uit een vierkante houten kist, waarin schuin twee zilver geschilderde plexiglas platen rusten op twee klosjes in het midden. In de kast is een trafo gemonteerd die nodig is voor de speciale hogedruk kwikdamlamp (HPL) van 125 W, die op een stellage boven de spleet wordt gezet. Beide lampen stralen nogal wat kortgolvig UV-licht uit. De meeste vlinders gaan door de spleet naar binn en kunnen dan niet meer terug.

ik ook nog met een slaperige kop de val legen, de vangst fotograferen en in een doos stoppen. Resultaat : zestien soorten (20 exemplaren).

MACRO'S EN MICRO'S

Daarna kwam dan het grote werk: foto's registreren, bijwerken, oppeppen voor determinatie, determineren, namen moderniseren, aantallen bijhouden, extra kopie opslaan tegen eventueel verlies. Het determineren van de macrolepidoptera viel wel mee op een paar onduidelijke foto's na, maar de problemen ontstonden bij de micro's: te weinig documentatie. Gelukkig viel er via internet vrij gemakkelijk enige documentatie te verkrijgen, met als nadeel dat het zoeken tijd vergt. Hetzelfde internet maakte het gemakkelijk om een aantal boeken aan te schaffen. Ook bleek al ras dat er in Nederland niet al te veel belangstelling is voor de micro's, want hoe wel enkele determinaties onmiskenbaar waren vanwege de zeer duidelijke foto's, kwamen ze niet op de officiële soortenlijst voor. Pas kortgeleden kwam ik er achter dat dit voornamelijk door de algemene 'ziekte' van naamsveranderingen kwam. Onze waarnemingsgegevens geven we door aan de Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland, waar we beiden al eerder lid van waren geworden. Deze werkgroep geeft niet alleen zijn gegevens door aan de Vlinderstichting, maar gebruikt ze tevens voor een groot Nachtvlinderproject ten behoeve van een uitgave over Zeeuwse nachtvlinders in de reeks Fauna Zeelandica in samenwerking met Het Zeeuwse Landschap.

KROOSVLINDERTJES

Op die bewuste avond vingen we naar later bleek van *Catabactra lemnata* tien vrouwtjes en één mannetje. Dit had ik niet onmiddellijk door, ik dacht eerst dat het twee verschillende soorten waren. Een weekje later ontving ik echter *A Guide to the Microlepidoptera of Europe* (PARENTI, 2000) en toen was de determinatie rond. Het mannetje en het vrouwtje van deze 17-25 mm grote vlinder hebben namelijk beiden een praktisch onmiskenbare tekening: de achterrand van de ondervleugel draagt over bijna de gehele breedte een praktisch zwart balkje met minuscule witte stipjes en diezelfde ondervleugel draagt aan de buitenkant tegen de voorvleugel aan een donker vlekje en verder naar binnen enkele bruine vlekjes. Verder is het mannetje opvallend wit gekleurd en het vrouwtje lichtbruin, vooral haar voorvleugel is bruinachtig. Met behulp van de wetenschappelijke naam is dan al gauw via Internet een dui-

delijker beeld te verkrijgen.

De bekende vlindersite Ukmoths (<http://ukmoths.org.uk/>) geeft aan dat de rupsen van *Catabactra lemnata* (L., 1758) voornamelijk op *Lemna* spp. voorkomen, eendenkroos dus. Op enkele Nederlandse websites wordt *C. lemnata* dan ook Kroosvlinder genoemd. PARENTI (2000) geeft ook nog *Typha* en *Sparganium* op als voedselplant.

Ukmoths vermeldt dat de vlindertjes vliegen van juni tot in augustus en dat vooral de vrouwtjes op het licht afkomen. Dit klopt met onze waarneming van 10 augustus, waarop we voornamelijk vrouwtjes vingen.

LEEFZAK

Interessante informatie over de biologie van dit dier vinden we verder in *Kleinschmetterlinge* (KALTENBACH & KÜPPERS, 1987): De eieren worden aan de onderzijde van de bladeren van diverse waterplanten afgezet. De rups leeft van augustus tot mei tussen twee ovaal uitgesneden bladstukjes en later in een zak van plantendelen of uitgeholde stengels dan wel eendenkroos bij of vlak onder het oppervlak van stilstaand water, de ademhaling vindt net als bij rupsen op het land door stigmata plaats. Vanaf de tweede vervelling is de rups waterafstotend met een dunne luchtblaag om zich heen, ze kan dan kennelijk iets dieper onder water gaan. De leefzak van de rups bevat ook lucht. Overwinteren gebeurt in de leefzak of in een uitgeboord stengeldeel. De verpopping heeft plaats in mei of juni in een witte, ovale cocon in de leefzak, die dicht onder het wateroppervlak is vast gesponnen. Indien de rups zich echter in een stengel verpopt, boort ze eerst een ontsappingsgat voor de latere vlinder, het gat wordt met kroos en/of bladdeeltjes afgesloten.

Na de determinatie ben ik natuurlijk meer gaan opletten en wat bleek? Elke dag vlogen er overdag vele *C. lemnata* bij de vijver, echter vrijwel alleen mannetjes! Een enkel vrouwtje liet zich kortstondig zien bij het wateroppervlak of lag verdrongen in de vijver. Ik heb dus ook veel foto's van mannetjes kunnen maken. Ook bleek dat ze erg aan de vijver gebonden waren, want op de meeste andere vangstlocaties in de tuin werden geen *C. lemnata* waargenomen.

VIJVERPLASTIC

Veel Nederlandstalige internetsites vertellen dat *C. lemnata* verantwoordelijk is voor het lek maken van vijvers, omdat de rupsen stukjes vijverplastic bij de waterlijn zouden uitsnijden om hun overlevingszak te

Op de bodem van een prullenbak zit een stenen lampfittig met daarin een speciale 160W menglichtlamp (ML), die op een laken wordt gericht. Aan de voorkant zit gaas omdat anders te veel vlinders verbranden. FOTO: JO CLARIJS

maken. Echter hoe dikker het plastic hoe minder last, en regelmatig kroos uitschep-
pen lost het probleem op. Of het waar is?
Heel duidelijk is dat de sites elkaar alle-
maal napraten. Ik heb ook een site gevon-
den die zegt dat je juist voldoende waard-
planten in de vijver moet houden, dan
ontstaat het probleem niet. Wij hebben na
het lekprikken door een Blauwe reiger heel
dik vijverfolie aangebracht, dus nu maar
hopen dat we geen problemen krijgen..

Een Nederlands handboek over micro's is
*De kleine vlinders, geschreven door J.H.
KUCHLEIN (1993)*. Behalve een heleboel
'technische' gegevens geeft het van alle
toenmalige Nederlandse soorten ook ver-
spreidingskaarten met uurhok-aanduidin-
gen. Voor *C. lemnata* staan er in Zeeland
maar vijf stippen, waarvan geen op Walche-
ren. Nu kan er veel gebeuren in dertien
jaar, maar dat er opeens van allerlei zeld-
zaams alleen in onze tuin zou rondvliegen?

Kortom, de leden van de diverse natuurver-
enigingen kunnen nog veel 'bijzondere'
waarnemingen doen. Ik zou zeggen: zoek
een gat in de markt (micro-vlinders, zweef-
vliegen, spinnen, kevers, mossen, korst-
mossen en nog veel meer) en probeer
beroemd te worden.

*Jo Clarijs is lid van KNNV-afdeling Walcheren
en is actief in de Plantenwerkgroep en de Bry-
ologische en Lichenologische Werkgroep
(BLWG). Hij is ooit door de NJN 'besmet'
met natuurbeleving en is sinds drie jaar met
vervroegd pensioen, zodat hij hiervoor nu
meer tijd heeft.*

Literatuur

KALTENBACH, T. & P.V. KÜPPERS (1987). *Kleinsch-
metterlinge : beobachten - bestimmen*. Neumann-
Neudamm, Melsungen.
KUCHLEIN, J.H. (1993). *De kleine vlinders : handboek
voor de faunistiek van de Nederlandse Microlepidop-
tera*. Pudoc, Wageningen.
PARENTI, U. (2000). *A guide to the Microlepidoptera
of Europe*. Museo Regionale di Scienze Naturali,
Torino.